І.П. Бондаренко

СИНТОЇЗМ І ЯПОНСЬКА ПОЕЗІЯ VI–VIII ст.

Своє дослідження, присвячене аналізу впливу на японську класичну поезію синтоїзму, ми хотіли б розпочати з цитати, на яку натрапили у статті "Образ Японії" відомого перекладача, білогвардійського офіцера Михайла Петровича Григор'єва, котрий більшу частину свого короткого життя (1899–1943 рр.) прожив у Японії і був щиро закоханий у цю країну та її давню культуру: "Де ще в наші дні можна знайти культурну націю, яка протягом тисячоліть непорушно зберігала б державницьку від зародження і разом з тим глибоко народну релігію? Саме таким є японський синтоїзм. Тут ми не бачимо такого звичного трагічного розриву між життям і релігією. Навпаки – наяву їхнє глибоке взаємопроникнення. Релігія синто не відвертає від життя і не веде в потойбічний світ, а через культ предків проводить між ними лінію єднання. Вона – жива історія нації, оскільки розповідає про її походження... У ній джерело національної міцності і згуртованості. Єдина родина – що може бути протиставлене в ролі більш сильного та об'єднуючого чинника цьому усвідомленню!" [Григорьев 1997, *326*]. Цілком можливо, що японці ніколи не прийняли би буддизму, якби їхній рідний синтоїзм не лише "пояснював" цей світ, а й надавав віруючим можливість "спасіння" – позбавлення від страждань, шанс на кращу долю після смерті (чергового перевтілення душі) – все те, що обіцяв своїм послідовникам буддизм і чого синтоїстське віровчення не передбачало. Саме тому синтоїзм ще можна назвати "релігією життя", а не "релігією смерті", "релігією самопізнання", а не "релігією пізнання Бога", "релігією усвідомленого шанування вищих сил", а не "релігією усвідомленого страху перед вищими силами", і, зрештою, – "релігією радості", а не "релігією смутку".

Як пише у своїй праці "Бусідо – душа Японії" відомий японський теолог і філософ Інадзо Нітобе: "У теології синтоїзму немає місця догмі "первородного гріха". Навпаки, у синтоїзмі вродженими вважаються доброчесність і богоподібна чистота людської душі, якій поклоняються подібно святилищу, з якого лунають божественні пророцтва. У синтоїстських храмах очевидна відсутність предметів і засобів поклоніння, а важливим елементом оздоблення є звичайне дзеркало. Наявність цього предмета легко пояснити: дзеркало символізує людське серце, яке в ідеально спокійному і чистому стані відображає образ самого Бога. Отож, коли ви приходите до храму помолитися, на сяючій поверхні ви бачите власне відображення, і акт поклоніння можна прирівняти до стародавнього дельфійського припису "Пізнай себе!". Проте самопізнання чи то в грецьких, чи то японських ученнях не означає осягнення фізичної сутності людини, її анатомії або психофізики; натомість знання повинні мати моральний характер, аналіз власної духовної природи... Поклоніння природі до глибини душі навіяло нам любов до країни, а шанування пращурів із покоління в покоління зробило імператорську родину першоджерелом усієї нації. Наша країна для нас більше ніж просто земля, на якій ми вирощуємо злаки, і надра, з яких ми видобуваємо золото. Це священна оселя богів, духів наших предків; для нас Імператор більше ніж Верховний Rechtstaat (*нім.:* Rechtstaat – *охоронець законопорядку*) або навіть Culturstaat (*нім.:* Culturstaat – *покровитель культури*), він – втілення і представник Небес на землі, який поєднує у своїй особі небесну силу та милість... Догмати синтоїзму охоплюють дві домінуючі характерні риси емоційного життя нашого народу – патріотизм і відданість... Будучи структурною осно-

вою національного інстинкту і народних почуттів, наша національна віра ніколи не претендувала на роль системної філософії і раціональної теології... Ця релігія (чи, можливо, правильніше було б сказати: національні емоції, виявлені цією релігією?) значною мірою наповнила Бусідо ("Шлях самурая". – *І.Б.*) відданістю повелителю і любов'ю до країни. Ця відданість і любов проявляються головним чином як спонукання, а не як доктрини, адже синтоїзм, на відміну від середньовічної християнської церкви, не нав'язував своїм послідовникам якихось *"credenda"* (*лат.:* "догмати віри"), а лише пропонував їм прямолінійні і досить прості *"agenda"* (*лат.:* "вказівки до дії") [Нітобе 2004, *24*].

Це тлумачення синтоїзму Інадзе Нітобе значною мірою дозволяє нам окреслити головні аспекти дослідження проблеми, заявленої в назві статті.

Одним із найдавніших, якщо не найдавнішим жанром японської поезії, безпосередньо пов'язаним із синтоїзмом, вважається жанр *норіто* (*яп.:* 祝詞), до якого відносяться синтоїстські обрядові молитви або культові моління-заклинання. Попри те, що вперше вони були зібрані і записані лише на початку X ст. у збірці під назвою *"Енгі-сікі"* (яп.: 延喜式 – *"Ритуали* / установлення, традиції, правила/*доби Енгі"* (927 р.)[1], їхній розквіт припадає на VI–VII ст., а час зародження, за різними джерелами, датується I–III ст. н.е.

Фахівці й досі сперечаються, до якого саме типу художньої літературної творчості – поезії чи прози – слід відносити жанр *норіто*? Прихильники його віднесення до прозових творів наголошують на неусталеності метрики цього жанру і його строфічної форми. Специфічною була й загальна тематика *норіто* – прохання гарного врожаю, сприятливої погоди, припинення природних катаклізмів, епідемій, пожеж, святкування календарних свят і пов'язаних з ними подій, сімейних обрядів і навіть звертання до богів або подяка їм за призначення на ту чи іншу державну посаду. На підтвердження достатньо навести лише назви відповідних *норіто* зі збірки "Енгі-сікі":

"Свято прохання врожаю" *(яп.: Тосігоіно мацурі)*;

"Свято богів вітру в Тацута" *(яп.: Тацута-но кадзе-но камі-но мацурі)*;

"Доброзичливе вітання Великому палацу" *(яп.: Оото-но мацурі)*;

"Велике очищення /від гріхів/ в останній день місяця *мінадзукі*" *(яп.: Мінадзукіно цуґоморі-но оохарае)*;

"Свято упокорення вогню" *(яп.: Хосідзуме-но мацурі)*;

"Велике свято смакування першого врожаю" *(яп.: Ооніе-но мацурі)*;

"Вигнання богів, які спричиняють пагубу" *(яп.: Татарітамі-но уцусіяру)*;

"Проповідь на святі вигнання демонів хвороб" *(яп.: На-но мацур-но котоба)*;

"Вітання Накатомі" (*яп.: Накатомі-но йоґото*).

Досить специфічною була й типова структура змісту цих творів. Створювалися вони переважно за такою схемою:

1) розповідь про історію виникнення відповідного обряду;

2) короткий переказ міфу, пов'язаного з цим обрядом;

3) змалювання господарського та політичного устрою відповідної доби виникнення обряду;

4) формулювання мети нинішнього звертання з молитвами до богів;

5) детальний перелік подарунків, тобто зазначення того, чим раніше люди віддячували богам за виконання ними конкретного прохання (своєрідний натяк жерців на те, що саме вони хотіли б отримати цього разу від замовників церемонії, оскільки подарунки богам залишалися в розпорядженні синтоїстських храмів) [докл. про це див.: Невський 1996, *291–293*].

Однак переважна більшість дослідників як у самій Японії, так і за її межами все-таки схильна відносити *норіто* до поетичних, а не прозових художніх творів, підкреслюючи при цьому певну умовність цього віднесення. Так, відомий російський японіст М.О. Невський, який досліджував цей літературний жанр під час свого вимушеного перебування в Японії і який

вперше переклав та надрукував декілька *норіто* російською мовою (див.: "Восток" /Литература Китая и Японии. Сборник первый, Academia/. – 1935), з цього приводу писав: "За своєю мовою та стилем *норіто* посідають середнє місце між поезією і прозою і швидше мають бути віднесені до першої, ніж до другої. Тут ми бачимо безліч риторичних прикрас, метафор, паралелізмів, повторів та інших прийомів, розрахованих на те, щоб підсилити враження і додати молінням піднесеності. Окремі частини *норіто* звучать дуже святково і навіть ритмічно" [Невський 1996, *292*]. Наведемо як приклад такого ритмічного піднесено-святкового звучання, яке досягається завдяки застосуванню типових для давньої поезії стилістичних засобів, цитату з *норіто* під назвою "Велике очищення /від гріхів/ в останній день місяця *мінадзукі*"[2]:

Як вітру подих
Восьмишарові небесні хмари
Миттю розганяє,
Як він розвіює увечері і вранці
Пітьму вечірню
І ранкову млу,
Як, відв'язавши ніс,
Корму звільнивши,
Виштовхують великий корабель
Із гавані у море,
Як під корінь
Гартовані сокири у лісах
Густі дерева зрубують миттєво,
Ми теж очистимося
Від гріхів своїх!

Дехто з дослідників порівнює японські *норіто* з католицькими проповідями [Florenz 1909], інші – з біблійними псалмами [Bock 1970]. Нам уявляється, що подібні порівняння доречні хіба що з точки зору змісту та ідейної спрямованості зазначених жанрів релігійної літератури. Що ж стосується специфіки *норіто* як поетичного жанру, то їх доцільніше порівнювати з відповідними жанрами саме японської класичної поезії, як це робить у своєму дослідженні Л.М. Єрмакова, насамперед – з *наґаута* (*"довгі пісні"*), що містяться у складі найдавніших історико-міфологічних літописів *"Кодзікі"* (712 р.) і *"Ніхонґі"* (720 р.), а також відповідними віршами у складі першої японської поетичної антології *"Ман-йо-сю"* (середина VIII ст.). До речі, саме в *"Ман-йо-сю"* вперше зустрічається термін *"котодама"* (*яп.:* 言霊 – "душа слова", "магія слів" /див. вірш Яманое-но Окура, № 894, сувій № 5/), під яким розумілася магічна властивість слова викликати дух синтоїстських богів, божественних предків, котрі своїми активними діями могли втручатися в повсякденне життя людей і впливати на перебіг сучасних подій. Віра в дієвість обрядових синтоїстських молитов *норіто* ґрунтувалася саме на цьому переконанні давніх японців.

Порівнюючи тематику і поетику пісень, які зустрічаються в *"Кодзікі"* та *"Ніхонґі"*, з тематикою і поетикою *норіто*, Л.М. Єрмакова відзначає: "З міфів цих літописів випливає, що пісні (*ута*) складалися в ритуально обумовлених ситуаціях і в магічних цілях... Переважна більшість цих ситуацій, з одного боку, збігається з описанням міфологічних витоків обрядів, які супроводжувалися читанням *норіто*... А з другого боку, ці ж ситуації з відповідними змінами згодом переходять до літератури: в *"Ман-йо-сю"* більшість із них ще зберігається в попередньому вигляді..." [Ермакова 1991, *45–46*]. Порівнюючи *норіто* з найдавнішими довгими піснями у складі антології *"Ман-йо-сю"*, зокрема з піснями поета Какіномото-но Хітомаро, дослідниця констатує "певну їхню близькість у тематиці, лексиці і навіть синтаксичних структурах" [Ермакова 1991, *45–46*]. Дуже схожою, на думку Л.М. Єрмакової, була також система стилістичних засобів і тропів, якими оперували у своїй поезії анонімні автори *норіто* і поети, вірші яких увійшли до складу літописів *"Кодзікі"*, *"Ніхонґі"*, а також поетичної антології *"Ман-йо-сю"*: ономатопоетичні номінації, міфологічні синоніми, антонімічні пари, звукові повтори, морфологічні паралелізми, порівняння, уподібнення, гіперболи, епітети тощо. Головною відмінністю давніх японських пісень (*ута*) від *норіто*, як вважає

Л.М. Єрмакова, було те, що "в *норіто* був можливий обмін промовами з божеством, оскільки у просторі ритуалу боги можуть виголошувати свої повеління, тоді як *ута* звертається до божества від імені людини чи від імені *ікідама* ("живого духу", землі, предмета тощо), але в її просторі відповідь божества не репродукується" [Ермакова 1991, *53*].

На той факт, що поезія *"Ман-йо-сю"*, як і численні поетичні вкраплення в історико-міфологічних літописах *"Кодзікі"* та *"Ніхонґі"*, віддзеркалювала, "ритуальні норми" і "міфологічні уявлення синто", указував також інший відомий дослідник давньої японської літератури, А.М. Мещеряков, коментуючи одну з "довгих пісень" того ж таки Какіномото-но Хітомаро, зокрема його *"Плач, складений тоді, коли тіло принца Хінамісі*[3] *перебувало у тимчасовій усипальні"* (див.: *"Ман-йо-сю"*, вірш № 162, сувій № 2) [Мещеряков 2002, *439*].

Таким чином, жодних сумнівів щодо приналежності жанру *норіто* до жанрової системи японської поезії, як на нашу думку, не може бути. А оскільки цей поетичний жанр за часом своєї появи є старішим, ніж жанри *наґаута* чи *танка*, то ми маємо всі підстави говорити про цілком закономірний вплив синтоїстських обрядових молитов саме на них, а не навпаки.

Насамперед цей вплив простежується в поезії, що міститься в перших історико-міфологічних літописах *"Кодзікі"* ("Записи давніх діянь", 712 р.) і *"Ніхонґі"* ("Аннали Японії", 720 р.), створених на початку доби Нара, коли буддизм починає поступово, але послідовно відтісняти синтоїзм із позицій державницької релігії. Не виключено, що написання обох творів було покликано певною мірою протистояти цій тенденції. Сьогодні саме *"Кодзікі"* вважаються священним текстом синтоїзму, своєрідною "синтоїстською Біблією", а імператор Японії, як прямий нащадок синтоїстських богів, є головним жерцем ("патріархом") синтоїзму. Навіть сам факт народження національної поезії японці пов'язують із синтоїстськими божествами: саме в *"Кодзікі"* міститься вірш-*танка*, авторство якого приписується братові богині Аматерасу, невгамовному богу штормів та буревіїв Сусано О-но Мікото, який, збудувавши в місцевості під назвою Ідзумо дім для своєї дружини, склав, як вважається, першу в історії японської поезії пісню:

Над Ідзумо нависли вісім хмар,
І вісім мурів височать:
Ці вісім мурів
Я зводжу, щоб дружину захищать,
Ці вісім мурів!
(Сусано О-но Мікото,
"Кодзікі": I, 15)

Усього ж до складу *"Кодзікі"* увійшли 53 вірші різних жанрів, а до *"Ніхонґі"* – 134 вірші, серед яких трапляються не лише зразки бойових гімнів, хвалебних, застольних, святкових, поминальних та інших обрядових пісень, а й вірші, пронизані глибоким ліризмом, як, наприклад, пісні імператора *Юряку* (456–479) чи любовні елегії *Сотохосі-но Ірацуме* – коханки імператора *Інґьо* (412–453):

Мабуть,
Мій любий прийде уночі:
Маленький павучок –
Прикмета вірна –
Сьогодні в сутінках до мене завітав!
(Сотохосі-но Ірацуме,
"Ніхон-сьокі": XIII, 65)

Яскравим зразком любовної лірики, написаної в жанрі "довгої пісні" *(тьока* або *наґаута)*, був також вірш принца Маґарі в *"Анналах Японії"*, присвячений його дружині принцесі Касуґа:

В країні Ясіма[4] *собі дружину*
Шукав я марно,
Поки не почув,
Що в Касуґа[5] *–*
В краю весни і сонця –
Є дівчина!
Аж поки не почув
Про дівчину-красуню!
Її двері
З чудових кипарисових дощок
Штовхнувши, я ввійшов

І доторкнувся
До ніг дружини,
І до голови
Дружини любої
Я також доторкнувся!
Вона руками стан мій охопила,
І я свою кохану теж обняв.
З'єднавшись міцно,
Ніби дві ліани,
Солодким сном ми спали уночі,
Аж поки півень не почав співати.
"Фазани теж уже у полі кльочать..." –
Оце і все, що я сказати встиг
З тих слів кохання,
Що хотів сказати,
Як день уже настав,
Моя кохана!
(Принц Маґарі,
"Ніхон-сьокі": XV, 96)

Згодом, починаючи з другої половини VIII ст., саме любовна лірика в японській поезії поступово виходить на перший план, проте справжній дух синтоїзму у складі *"Кодзікі"* та *"Ніхонґі"* віддзеркалюють інші вірші, насамперед обрядові пісні і пісні-признання. Ці прості за своїм змістом, мовою і художніми образами поетичні твори були покликані передати настрій героя, його емоційний стан тощо:

Як весело
З красунею із Кібі
Зривати першу зелень молоду
В полях, що туляться
На схилах та узгір'ї!
(Імператор Нінтоку,
"Кодзікі": III, 54)

Маленький човник
У відкритім морі!
У рідний край
Пливе Масадзуко –
Мене моя кохана покидає!
(Імператор Нінтоку,
"Кодзікі": III, 52)

Якщо я так люблю
Вишневий цвіт,
Чому ж тоді,
Скажи мені, кохана,
Тебе раніше я не покохав!
(Імператор Інгьо,
"Ніхон-сьокі": XIII, 67).

А ось типові зразки обрядових пісень у складі *"Кодзікі"* та *"Ніхонґі"*:

а) бойові гімни:
Тепер ура!
Тепер ура!
Хвала вам!
Ви переможці, воїни мої!
Тепер ви переможці! Переможці!
(Міїкуса, *"Ніхон-сьокі": III, 10*)

б) застольні пісні:
Я захмелів від дивного вина
Умільця Сусукорі,
Що втішає
І душу веселить...
Я захмелів!
(Імператор Оодзін,
"Кодзікі": II, 49)

в) хвалебні пісні:
Мій коню вороний
Із краю Каї!
Для тебе ліпше смерть,
Аніж сідло!
Мій коню вороний із краю Каї!
(Імператор Юряку,
"Ніхон-сьокі": XIV, 81)

г) поминальні пісні:
Гірською річкою
Качатка-мандаринки,
Він і вона,
Милуючись, пливуть!
А хто у мене відібрав кохану?
(Нака-но Ооe-но Одзі,
"Ніхон-сьокі": XXV, 113)

Той факт, що перша в історії японської літератури антологія японськомовної поезії *"Ман-йо-сю"* ("Збірка міріад листків", сер. VIII ст.) була укладена відразу після появи поетичної антології *"Кайфусо"* (*яп.:* 懐風藻 "Любі /милі/ вітри поезії", 751 р.) – збірки китайськомовних віршів

(*яп.:* 漢詩 – *кансі*), написаних японськими поетами, свідчить про те, ще створювалася вона як своєрідне протиставлення національної японської поезії китайському впливу у всіх сферах тогочасного духовного життя – як у галузі літератури, так і в галузі релігії. Значною мірою це був політичний акт – "відповідь партії "прихильників минулого" (традиційної аристократії, яка вела свій родовід від синтоїстських богів) на виклик, кинутий їм поборниками китайської освіченості (служилою знаттю)" [Мещеряков 2002, *128*]. Цілком зрозуміло, що це не могло не відбитися на поезії, яка увійшла до складу цієї антології.

Про певну схожість деяких *нагаута*, що містяться в *"Ман-йо-сю"*, зокрема пісень Какіномото-но Хітомаро, із синтоїстськими обрядовими молитвами *норіто* вже йшлося. Однак вплив синтоїзму на поезію у складі першої японської антології цим не обмежується. Національна релігія *синто* стала серцевиною естетики *"Ман-йо-сю"*, ідейним підґрунтям її поетики.

Як зазначає у своїй передмові до російськомовного видання *"Ман-йо-сю"* А.Є. Глускіна, якщо в антології *"Ман-йо-сю"* і "зустрічаються окремі вірші, пронизані даоськими уявленнями, буддійськими настроями чи конфуціанською мораллю, то відголоски даосизму і особливо буддизму та конфуціанства привносять до цієї поезії лише окремі елементи філософських роздумів і дидактики, а в цілому поезія цього пам'ятника залишається глибоко ліричною і життєстверджуючою" [Манъёсю 2001, *49*]. Тобто для авторів антології *"Ман-йо-сю"* синтоїзм був і залишався носієм та виразником суто національної ідеології, на противагу всім іншим відомим на той час закордонним релігіям і філософським ученням. А тому своє покликання, окрім усього іншого, вони вбачали також в образному втіленні головних засад та ідей синтоїзму в поетичному слові. Окремі поети цієї антології вступали навіть у поетичну полеміку з головними постулатами інших віровчень, зокрема буддизму:

Нехай мені щастить
На цьому світі!
А ким на тому стану – все одно:
Хоч птахом,
Хоч комахою малою!
(大伴旅人 – Отомо-но Табіто,
"Ман-йо-сю", № 348)

Якщо життя –
Лиш мить на цьому світі
І всіх живих
Колись чекає смерть,
Цю мить я хочу весело прожити!
(大伴旅人 – Отомо-но Табіто,
"Ман-йо-сю", № 349)

Не відмовляються автори *"Ман-йо-сю"* і від традиційних для давнього японського суспільства утіх, оспівуючи їх у своїх віршах. На першому місці серед цих утіх зазвичай були саке та жінки:

По чарці каламутного саке
Хильнути краще,
Ніж сушити, дружe,
Нещасну голову
Думками про пусте!
(大伴旅人 – Отомо-но Табіто,
"Ман-йо-сю", № 338)

Сім мудреців
У давнину також,
Як люди всі,
Лиш одного бажали –
Утішитися чаркою саке!
(大伴旅人 – Отомо-но Табіто,
"Ман-йо-сю", № 340)

Коли у розпачі
Не знаєш, що казати
І що робити, –
Кращого нема,
Ніж чарочку саке перехилити!
(大伴旅人 – Отомо-но Табіто,
"Ман-йо-сю", № 342)

Як кипарис священний
Біля храму Фуру-Ісонокамі[6]*,*
Я також
Уже зістарівся,
Але кохаю знову!
(Невідомий автор,
"Ман-йо-сю", № 2417)

Не менш відвертими, принаймні в тому, що стосується любовних утіх, були також японські жінки-поетеси (щоправда, переважно анонімні), вірші яких увійшли до складу антології *"Ман-йо-сю"*:

Чи так, чи ні? –
Вагатися не буду!
Тобі дарую тіло я своє,
Адже воно –
Що та роса ранкова!
(Невідомий автор,
"Ман-йо-сю", № 2691)

Моє кохання
Мов травичка влітку:
Скільки не скошуй –
Все одно вона
Щоразу знову буйно виростає!
(Невідомий автор,
"Ман-йо-сю", № 2769)

Подібні приклади можна наводити десятками, якщо не сотнями. Однак, починаючи з епохи Хейан (794–1185), чітке розмежування впливу на японську поезію синтоїзму і буддизму стає надзвичайно складним завданням, оскільки у свідомості тогочасних японських поетів, як і у свідомості пересічних японців, ці дві релігії вже не суперечили, а доповнювали одна одну. З цією тезою погоджуються практично всі зарубіжні і японські фахівці. Так, професор Курода Тосіо з цього приводу зауважує: "Протягом усього періоду Середньовіччя синтоїзм був прив'язаний до системи буддизму в ролі одного з її сегментів, а його релігійний зміст був замінений буддійською доктриною, передусім філософією *Міккьо* (школа езотеричного буддизму, яка практикувала містицизм. – *І.Б.*) та філософським ученням школи *Тендай*" [Kuroda 1981, *11*].

Починаючи з другої половини VIII ст. і протягом усієї доби Хейан вплив синтоїзму на японську поезію поступово слабшає. Значною мірою цей процес був зумовлений не лише безперечною приваб-ливістю окремих постулатів буддизму та його глибокою філософічністю, якої так бракувало і бракує синтоїзму, а й пасивністю синтоїстських жерців на тлі високої активності (прозелітизму) буддійських ченців та священиків. Синтоїстські мотиви поступово починають зникати з японської поезії, а ті вірші синтоїстської тематики, які ще писалися деякими японськими поетами, все частіше виокремлюються в поетичних антологіях того часу у спеціальні розділи, які мали відповідні назви: "Пісні на розвагу богів" (*"Кокін-вака-сю",* 905 р.), "Синтоїстські обрядові пісні" (*"Сінкокін-вака-сю",* 1205 р.) і т.п. Таким чином, якщо філософія та естетика буддизму у цей період починає активно проникати в японську поетику, диктувати їй свої закони (визначати художній та ідейний зміст поетичних творів, впливати на систему художніх образів тощо), то дух синтоїзму, навпаки, починає з неї зникати.

Цей процес ослаблення впливу синтоїзму на всі сфери духовного життя японців, у тому числі і на японську поезію, тривав майже до середини XVIII ст., коли водночас із поступовим зміцненням державності, поступовим завоюванням національною школою "кокуґаку" провідних позицій у філософії, філології, літературі, живописі й інших галузях науки та мистецтва на перше місце у творчості багатьох відомих японських поетів XVIII–XIX ст., таких як Камо Мабуті (1697–1769), Таясу Мунетаке (1715–1771), Одзава Роан (1723–1801), Мотоорі Норінаґа (1730–1801), Рьокан (1758–1831) та інших, виходять естетичні принципи "макото" ("правдивість") і "маґокоро" ("щиросердість"), які були головними для поетів VII–VIII ст. – авторів антології "Ман-йо-сю": Какіномото-но Хітомаро, Ямабе-но Акахіто, Отомо-но Табіто, Отомоно Якамоті та ін.

[1] Найдавніший список "Енґі-сікі", так званий список *Кудзьо*, який зберігся до нашого часу, нараховує 28 сувоїв і датується епохою Камакура (30-ті роки XIV ст.).

[2] Йдеться про церемонію всенародного відпущення гріхів, яка проводилася в синтоїстських

храмах двічі на рік – наприкінці шостого і дванадцятого місяців року за місячним календарем.

[3] *Хінамісі* – старший син імператора Темму (621–686) і його дружини імператриці Дзіто (645–702), який раптово помер 689 р.

[4] *Ясіма* (*досл. з яп.:* "Вісім островів") – міфічна назва Японії.

[5] *Касуґа* – назва місцевості на схід від м. Нара. У вірші гра слів: написаний ієрогліфами топонім Касуґа (春日) можна прочитати також як "весняне сонце", "весняний день".

[6] *Фуру(-но) Ісонокамі(-дзінґу)* – давній синтоїстський храм, розташований у сучасному м. Тенрі (преф. Нара).

ЛІТЕРАТУРА

Григорьев М.П. **Лик Японии. Переводы и эссе.** Москва, *1997*.

[*Ермакова Л.М.*] Норито. Сэммё (Памятники письменности Востока. XCVII) / Пер. со старояпонского, исследование и комментарий Л.М. Ермаковой. Москва, *1991*.

Манъёсю: Японская поэзия / Перевод с яп., вступ. статья и коммент. А.Е. Глускиной. Т. 1–3. Москва, *2001*.

Мещеряков А.Н. Манъёсю // **Синто – путь японских богов: В 2 т.** Т. II. Тексты синто. Санкт-Петербург, *2002*.

Невский Н.А. Культовая поэзия давней Японии (VI–VIII вв.) // **Петербургское востоковедение.** Выпуск 8. Санкт-Петербург, *1996*.

[*Bock F.G.*] **Engi-Shiki. Procedures of the Engi Era.** Books I–V / Translated with Introduction and Notes by F.G. Bock. Tokyo, *1970*.

Нітобе І. Бусідо – душа Японії // **Всесвіт.** № 11–12. *2004*.

Florenz K. Geschihte der Japanischen Litterature. Lpz., *1909*.

Kuroda Toshio. Shinto in the History of Japanese Religion // **Journal of Japanese Studits**. № 7. *1981*.